

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Бараняк І.Є.

здобувач,

Інститут регіональних досліджень

Національної академії наук України імені М.І. Долішнього

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕТОДІВ ДЕМОГРАФІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Вплив мобільності населення на демографічну ситуацію вивчається багатьма вченими-регіоналістами та експертами, однак такі дослідження носять зазвичай вибірковий характер і не включають у себе кількісне визначення міграційних демографічних втрат та впливу мобільності на розвиток демографічних процесів.

Загальний аналіз демографічної ситуації показав, що на даний час у Львівській області має місце звужений тип відтворення населення, а наростанню темпу депопуляційних процесів сприяли як від'ємний природний, так і механічний або міграційний відтоки населення. За рахунок першого кількість населення зменшилась за роки незалежності на 108,9 тис. осіб, а за рахунок другого – на 129,6 тис. осіб.

Аналіз статевовікової структури мігрантів Львівщини свідчить про значний внесок мобільності населення в розвиток депопуляційних процесів. Так, за 1993-2013 рр. внаслідок від'ємного механічного приросту кількість населення зменшилась на 129,6 тис. осіб; з них близько 60% мігрантів становили жінки. Крім того, статистичний аналіз відтоку населення за віковими групами та статтю показав, що близько 50% жінок мігрує з Львівщини в інші регіони України у найбільш репродуктивно активному віці 20-35 років. Пік активності міграційних процесів серед жінок, які виїжджають з Львівщини за кордон, теж припадає на демографічно активний 25-35-річний вік (близько 40%), а серед чоловіків – на 30-40-річний вік.

Така статевовікова структура мігрантів доводить, що рушійною силою виникнення явища міграції є боротьба особистості за власне самоствердження в житті, а тому й не дивно, що понад 80% мігрантів люди працездатного віку. Поширення бідності, занижена ціна робочої сили створили сприятливі умови для формування в потенційних мігрантів в кінці 90-х років ХХ ст. установок на виїзд за кордон.

В останні роки поряд з трудовою міграцією значну частку починає займати освітня міграція. З одного боку, виїжджаючи на навчання за кордон, молода людина має можливість покращити знання іноземних мов,

ознайомитись із міжнародними стандартами ведення бізнесу, набути досвіду роботи, щоб надалі використовувати його в Україні. Проте з іншого, – через нестабільну економічну ситуацію, а також бажання освітніх мігрантів будь-якою ціною залишитись проживати в країнах навчання, такі міграційні процеси теж можуть призвести до втрати демографічного потенціалу та відповідно зниження показників народжуваності. Іншим вагомим ризиком для демопотенціалу являється той факт, що результати соціологічних обстежень показують: у складі мігрантів переважають здебільшого одружені; причому серед жінок частка заміжніх досягає 51,3% [1, с. 31].

У статистичному вимірі міграція призводить до вимивання демографічного, наукового потенціалу (виїзду за кордон молодих, здорових, цілеспрямованих осіб) та заміну їх представниками більш старшого покоління. Оцінювати вплив міграції в однозначно негативному плані не можна. Проте, з точки зору демографії та відтворювального потенціалу для Львівської області цей вплив наразі є більш негативним, ніж позитивним.

Крім очевидних фактичних втрат унаслідок інтенсивних міграційних процесів існують й інші – похідні, що виникають у результаті дії перших. До таких втрат варто віднести кількість дітей, яка не народилась унаслідок від'ємного міграційного приросту населення.

Ретроспективний аналіз мобільності, народжуваності та чисельності населення дозволив обчислити демографічні втрати області внаслідок міграційних процесів.

Результати аналізу та обчислень показали, що за 1993-2012 рр. вплив міграційного фактору на народжуваність у регіоні виражався здебільшого у негативних проявах, зменшуючи відтворювальний потенціал регіону. Проте в останні роки така його дія поступово зменшується, а у 2006, 2008, 2009 та 2012 роках унаслідок оптимізації структури міграційних потоків математичні розрахунки показали приріст народжуваності за рахунок високої мобільності жінок у активному репродуктивному віці.

Сумарно за ці роки внаслідок міграції кількість населення фактично зменшилась майже на 131,8 тис. осіб. Крім того внаслідок значних обсягів виїзду за кордон жінок в активному фертильному віці, за нашими оцінками, не народились практично 10 тис. дітей (первинні втрати). Загалом втрати демографічного потенціалу області за 1993-2012 рр. сягають 142 тис. осіб. Вторинні втрати незначні, оскільки дівчатка, що могли б народитись у середині 90-х років, ще не ввійшли в фертильний вік, проте на перспективу в прогнозах моделей ці втрати будуть більш значними.

Варто відмітити, що насправді наведені результати не показують усієї картини демографічних міграційних втрат, адже тут враховано лише демовтрати внаслідок високої мобільності жінок за останні 20 років. А виникнення структурних деформацій у статевовіковій сукупності населення можна ще пов'язати із історичними процесами, які відбувались на Галичині в ХХ ст. Війни, голодомор, національно-визвольна боротьба, репресії однозначно негативно вплинули на статевовікову структуру як чоловіків, так і жінок у фертильному віці, а також сприяли формуванню декількох еміграційних хвиль.

З іншого боку, оцінити вплив чоловіків на стан демографічної ситуації доволі важко, адже немає показників, які б дозволяли це визначити. Зрозуміло, що розрив сім'ї внаслідок того, що чоловік покидає рідну країну і їде на заробітки, призводить до погіршення показників народжуваності серед жінок, зокрема – до наднизького сумарного коефіцієнта народжуваності.

Так, до 2001 року з наростанням від'ємних значень механічного приросту кількість дітей, які може народити жінка у фертильному віці стабільно зменшувалась, досягнувши свого мінімального значення в 1,26 дитини у рік з найвищими імміграційними показниками. Упродовж першого десятиріччя ХХІ ст. поступове врівноваження міграційних процесів вилилось у стабілізацію головного відтворювального показника та його повільного зростання до 1,58 дитини на одну жінку у фертильному віці.

У плані скорочення кількості населення і погіршення його вікової структури, згідно з демографічним прогнозом, Львівщина у Західному регіоні займає провідну позицію. У даному регіоні кількість населення за останні 10 років зменшилась на 100 тис. осіб [2, с. 136]. За оптимістичним сценарієм розвитку подій людність даної територіальної суспільної системи до 2050 року може зменшитись на 270 тис. осіб, за середнім – на 450 тис. осіб, а за найгіршим – на 658 тис. осіб.

Якщо інтенсивність міграційних процесів до 2050 року зберігатиме такі ж тенденції, як в останні 10 років, то демографічні міграційні втрати й надалі матимуть місце, проте поступово змінюватиметься співвідношення між їх первинними та вторинними компонентами. У підсумку, згідно такого сценарію розвитку подій, за рахунок фактичних міграційних процесів кількість населення може зменшитись на 15 тис. осіб. Додатково первинні втрати становитимуть близько 2 тис. осіб, а вторинні – 6 тис. осіб. Втрати демографічного потенціалу внаслідок мобільності населення області за 2014-2050 роки можуть сягнути 23 тис. осіб (табл. 1).

За оптимістичного варіанту розвитку подій наявна кількість населення в результаті міграційних процесів мала б зрости до 2050 року більш ніж на 14 тис. осіб, проте, врахувавши первинні і вторинні витрати, ця цифра буде набагато меншою – трохи більше 7 тис. осіб.

Таблиця 1

Прогнозні втрати демографічного потенціалу населення внаслідок міграційних процесів у 2014-2050 роках у Львівській області

Варіант розвитку подій	Демографічні втрати, осіб			
	Первинні	Вторинні	Фактичні	Загальні
середній	-1813	-5949	-15474	-23236
оптимістичний	-1232	-5799	14139	7108
песимістичний	-1813	-6747	-38898	-47459

Джерело: розроблено автором

Щоб урівноважити демографічну систему, яка була «розхитана» під час демографічної кризи в кінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст., вже не достатніми є значення демопоказників, які за ідеальних умов вважаються нормальними при

простому відтворенні населення. Необхідно, щоб тривалий час зберігались сприятливі умови для росту показників-стимуляторів (позитивне сальдо-міграції та високі показники народжуваності), а також показники були на порядок вищими від звичних.

У підсумку слід зазначити, що вплив демографічної кризи кінця ХХ ст. ми відчуватимемо постійно, а особливо в 20-х роках ХХІ ст., коли в дітородний вік увійдуть жінки, народжені у час попередньої демокризис. Тому вже зараз, з метою запобігання ускладнення демоситуації, необхідна активна демографічна політика, яка б мінімізувала та регулювала можливі втрати людського потенціалу в найближчому майбутньому, забезпечила умови для формування розширеного режиму відтворення населення.

Список використаних джерел:

1. Зовнішня трудова міграція населення України. – К.: Укр. центр соціальних реформ, Держкомстат України, 2009. – 119 с., с. 31.
2. Бараняк І. Є. Прогнозування тенденцій розвитку демографічних процесів у регіоні (на прикладі Львівської області) / І. Бараняк // Регіональна економіка – Вип. 1/2013 / – Львів, 2013. – 224 с. – С. 132-137, с. 136.

Корнієнко О.О.

аспірант,

*Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України*

СПІВСТАВЛЕННЯ РІВНІВ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН – ПЕРЕДУМОВИ АНАЛІЗУ МІГРАЦІЙНОЇ АСИМЕТРІЇ

Регіональною міграційною асиметрією (від дав.-гр. *ασυμμετρία* – «не співмірність», від дав.-гр. *μετρέω* – «вимірюю») називається відсутність або порушення симетрії на регіональному рівні міграційних диспропорцій в Україні та в ЄС. Дослідження цієї проблеми обумовлюється дослідженням тенденцій регіонального аналізу чисельності населення, розвитку міграційних потоків в обраних країнах та співставлення рівнів соціально-економічного розвитку цих країн [1, с. 79].

Для аналізу обрано 9 країн: Болгарія, Чеська республіка, Угорщина, Молдова, Польща, Румунія, Росія, Словенія та Україна.

Розглянемо прогноз річних темпів природного приросту, представлений Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (2013). Прогноз річних темпів природного приросту населення, що представлено на Рис. 1, суттєво знизиться для всієї групи країн, особливо для Молдови та Румунії.